

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ในสังคมไม่ว่าจะมีลักษณะเช่นใด การสื่อสารจัดได้ว่าเป็นกระบวนการทางสังคมที่สำคัญยิ่ง เพราะทำให้คนในสังคมได้รับรู้ข่าวสารต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมของความเป็นสังคมเดียวกัน (Unity) โดยแต่ละสังคมจะมีผู้กระทำการสื่อสารแตกต่างกันออกไป เช่น ในสังคมที่เป็นคอมมิวนิสต์หรือสังคมเผด็จการ การสื่อสารจะถูกกระทำโดยผู้มีอำนาจในการปกครองหรือรัฐบาล ส่วนในสังคมที่เป็นประชาธิปไตยนั้น การสื่อสารจะมีอิสระมากกว่า คือ นอกจากรัฐบาลจะเป็นผู้กระทำแล้ว เอกชนก็ยังมีสิทธิเสรีภาพในการกระทำด้วย ในสังคมที่เป็นประชาธิปไตยนั้น สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ มีหน้าที่ทางสังคมประการหนึ่ง คือ การแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของเอกชน มีลักษณะของการเสนอข่าวดังนี้คือ

1. การเสนอข่าวโดยตรง คือ การเสนอข่าวอย่างตรงไปตรงมา หรือการทำให้ผู้อ่านได้รับรู้ข่าวสารโดยตรง ในรูปของการเสนอเนื้อหาของข่าวตามความเป็นจริง ไม่ว่าผู้ใดก็ตามได้อ่านข่าวสารชนิดนี้แล้ว จะได้รับรู้เนื้อหาของข่าวที่ตรงกัน เพราะวัตถุประสงค์ของการเสนอข่าวชนิดนี้ก็คือ การให้ข่าวสาร (It informs)

2. การเสนอข่าวโดยทางอ้อม คือ การเสนอข่าวโดยผ่านทางคอลัมน์ต่าง ๆ เช่น คอลัมน์ซุบซิบนิทาน โคลง กลอน เสภา ลำตัด การ์ตูน ฯลฯ การเสนอข่าวสารประเภทนี้ขึ้นอยู่กับการศึกษาของผู้อ่านประกอบด้วยว่าจะตีความไปในทิศทางใด โดยทั่วไป การเสนอข่าวสารโดยทางอ้อมต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้อ่านจะได้รับความบันเทิงพร้อมกันไปด้วย (It entertains)

สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการเสนอข่าวทางอ้อมขึ้นมา เพราะในบางสังคมการเสนอข่าวโดยตรงทำได้ลำบาก ดังนั้น การแสดงออกในรูปแบบอื่นที่ทำให้ผู้อ่านได้รับข่าวสารจึงมีความสำคัญขึ้นมา การแสดงออกในรูปแบบที่มีในสังคมคือ การ์ตูนการเมือง (Political Cartoon) การ์ตูนการเมืองมีหน้าที่สำคัญคือ สะท้อนภาพทางการเมืองออกมาในรูปของความบันเทิง ซึ่งผู้อ่านจะได้รับความตลกขบขัน ความเพลิดเพลิน แต่แฝงไปด้วยการแสดง

คิดเห็นทางการเมือง ประชดประชัน เสียชื่อเสียง หรือล้อเลียนบุคคลสำคัญทางการเมือง การ์ตูนการเมืองยังบ่งบอกให้รู้ถึงอารมณ์ของผู้เขียนว่ามีความรู้สึกอย่างไร สะท้อนให้เห็นปัญหาหรือกระตุ้นปัญหาบางประการให้เป็นประเด็นทางการเมืองขึ้นมา นอกจากนี้ การ์ตูนการเมืองยังแสดงออกถึงความคิดเสรี ความพอใจ ไม่พอใจต่อสภาพสังคม การเมืองภายในประเทศเป็นส่วนใหญ่^๑ โดยทั่วไป การ์ตูนการเมืองที่เป็นภาพการ์ตูนและมีข้อความประกอบมีลักษณะที่สำคัญคือ มีความตั้งใจในการอ่าน และเป็นการสรุปเหตุการณ์ทางการเมืองด้วยภาพ หรืออีกนัยหนึ่ง การ์ตูนการเมืองเป็นสัญลักษณ์ (Symbol) ที่เสนอสภาวะการณ์บางอย่างออกมา ซึ่งทำให้ผู้อ่านหรือผู้ดูภาพการ์ตูนเกิดการรับรู้อย่างรวดเร็ว

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงความสำคัญและการใช้สื่อ โดยการ์ตูนการเมืองในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองว่ามีวิธีการแสดงออก (Expression) อย่างไร และการ์ตูนการเมืองในสังคมไทยสะท้อนภาพทางการเมืองออกมามากน้อยเพียงใดและในรูปแบบใด
2. เพื่อศึกษาว่า การ์ตูนการเมืองทำให้เข้าใจสภาวะการณ์ทางการเมืองในอีกมิติหนึ่งอย่างไร โดยศึกษาจากภาพเหตุการณ์ทางการเมืองที่สะท้อนผ่านการ์ตูนการเมืองออกมา

สมมติฐานการศึกษา

การ์ตูนการเมืองเป็นภาพสะท้อนทางการเมือง เป็นตัวบ่อนกลับ (Feedback) ประการหนึ่งที่จะบอกกับผู้กำหนดนโยบายว่า ประชาชนมีความรู้สึก มีความคิดเห็นอย่างไรในขณะนั้น โดยแฝงไว้ในรูปของความบันเทิง เพราะผู้เขียนการ์ตูนจะพยายามจับอารมณ์ของประชาชนว่าเป็นเช่นไร และ ผู้เขียนการ์ตูนการเมืองย่อมมีความรู้ทางการเมืองพอสมควร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ วินัย คิริ, "โลกการ์ตูนก่อนมี ประชยุร "จรรยา", " ถนนหนังสือ (ปีที่ 3 ฉบับที่ 10 เมษายน 2529), หน้า 23.

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องนี้มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการสื่อสารมวลชนที่เกี่ยวกับการใช้สัญลักษณ์ หรือกระบวนการแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบโดยอาศัยสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) เพราะเชื่อว่า สัญลักษณ์เป็นสิ่งที่ทำให้เข้าใจความหมายที่แฝงอยู่² และการใช้สัญลักษณ์บางครั้ง เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการมีอิทธิพลเหนือคน³

วิธีการศึกษา

เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เช่น ตำราทาง วิชาการ บทความ วารสาร เอกสารต่าง ๆ และข้อมูลในชั้นปฐมภูมิ คือ หนังสือพิมพ์ในช่วง 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519 ในส่วนของการวิเคราะห์นั้น จะเป็นลักษณะของการวิเคราะห์ เนื้อหา (Content Analysis) โดยตัว Content Unit ก็คือ ภาพการ์ตูนการเมืองในช่วงนั้น โดยศึกษาว่า ลักษณะของการเขียนภาพล้อเป็นอย่างไร เนื่องมาจากเหตุการณ์ใด ฯลฯ แหล่งข้อมูล ส่วนใหญ่ได้มาจากการค้นคว้าในห้องสมุดต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์และสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์และหอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดแห่งชาติ เป็นต้น

ขอบข่ายในการศึกษา

ในระยะเวลาตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519 เป็นระยะเวลาที่ สังคมไทยมีความผันผวนมากที่สุด ระยะเวลาเพียงแค่ว่า 3 ปี ได้มีรัฐบาลพลัดเปลี่ยนกันเข้ามาบริหาร ประเทศถึง 6 ชุด ดังนี้คือ

² Sven Tito Achen, Symbols Around Us (Litton Education Publishing Inc, 1978), p.9.

³ Ibid., p.8.

1. นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516 ถึง 25 พฤษภาคม 2517
2. นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ตั้งแต่ 26 พฤษภาคม 2517 ถึง 14 กุมภาพันธ์ 2518
3. ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ตั้งแต่ 15 กุมภาพันธ์ 2518 ถึง 13 มีนาคม 2518
4. ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ตั้งแต่ 14 มีนาคม 2518 ถึง 19 เมษายน 2519
5. ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ตั้งแต่ 20 เมษายน 2519 ถึง 24 กันยายน 2519
6. ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ตั้งแต่ 25 กันยายน 2519 ถึง 6 ตุลาคม 2519

และในช่วงนี้ ประเทศไทยยังมีการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ ทำให้ การแสดงความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลโดยสื่อมวลชนมีเสรีภาพอย่างกว้างขวาง ดังนั้น จึงได้กำหนดขอบข่ายของการศึกษาให้อยู่ในช่วงนี้ เพื่อศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสังคมไทยที่สะท้อนออกมาเป็นการ์ตูนการเมือง

ประชากรในการศึกษา

การ์ตูนของ ประยูร จรรยาวงศ์
" ชัย ราชวัตร
" สุชีน ณ สงขลา

นิยามความหมายของศัพท์

การ์ตูนการเมือง หมายถึง ภาพการ์ตูนที่เกิดขึ้นจากผลทางการเมือง ทำหน้าที่แสดง ความคิดเห็น ให้ข้อสรุป ในรูปของการล้อเลียนตัวบุคคล การเสียดสี ประชดประชันสังคม การเปรียบเทียบ เป็นการบันทึกเหตุการณ์ด้วยภาพ สร้างให้ผู้อ่านเกิดแง่คิดใหม่ เกิดอารมณ์ขัน หรือเกิดความรู้สึกสะเทือนใจ ฯลฯ ลักษณะของการวาดภาพจะมีลักษณะที่เกินความเป็นจริง หรือเน้นจุดสำคัญบางจุด ซึ่งทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้ได้อย่างรวดเร็ว ลักษณะเด่นของการ์ตูนการเมืองก็คือ เกิดจากความคิดรวบยอด ซึ่งตกผลึกมาอย่างเข้มข้น สามารถเจาะเข้าสู่ใจกลางของแต่ละปัญหา แต่ละเหตุการณ์ได้อย่างตรงเป้า

ตัวแปรและในการศึกษา

โดยทั่วไป การกำหนดเมืองเป็นสื่อและเป็นภาพสะท้อนของเหตุการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น การกำหนดเมืองจะประกอบไปด้วยความบังเอิญและในความบังเอิญนั้นจะมีสิ่งที่เรียกว่าสาระสำคัญของเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งสะท้อนผ่านทางสัญลักษณ์ที่เป็นภาพการ์ตูน โดยที่ผู้เขียนได้แทรกสิ่งเหล่านี้ลงไปคือ การก่อให้เกิดอารมณ์สลับซับซ้อน โดยบางครั้งอาจสื่อออกมาในลักษณะของการเสียดสี ประชดประชัน ล้อเหตุการณ์หรือล้อบุคคล หรือบางครั้งก็แสดงความคิดเห็นต่อบางปัญหาทางสังคมในขณะนั้น ในขณะที่เดียวกันก็อาจมีการเสนอเหตุการณ์ทั่ว ๆ ไปหรือเหตุการณ์ประจำวัน เพราะในการเขียนการ์ตูนการเมืองแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้เขียนด้วยว่าจะมองเห็นความสำคัญของแต่ละประเด็นทางสังคม การเมืองอย่างไร ดังนั้นเราจึงไม่สามารถสรุปได้ว่า การกำหนดเมืองจะต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางการเมืองแต่เพียงอย่างเดียว เพราะบางช่วงเวลา อาจจะไม่มึประเด็นใดที่มีความสัมพันธ์ทางการเมืองเลยก็ได้ แต่โดยภาพรวมแล้ว การกำหนดเมืองจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและสังคมซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์และเวลาเป็นสำคัญ

การศึกษาเรื่องการ์ตูนการเมืองในช่วง 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519 นั้น ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) คือ สภาพแวดล้อมทางการเมืองและสังคม โดยที่ตัวแปรอิสระจะมีอิทธิพลต่อตัวแปรตาม (Dependent Variable) ซึ่งก็คือ ภาพล้อหรือการ์ตูนการเมืองนั่นเอง โดยที่ภาพล้อการเมืองหรือการ์ตูนการเมือง จะสะท้อนให้เห็นปัญหาแนวความคิดต่าง ๆ ทางสังคมการเมืองในขณะนั้นผ่านทางสัญลักษณ์ที่เป็นภาพการ์ตูน และในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวความคิดที่สะท้อนผ่านทางการ์ตูนการเมืองคือ

1 แนวความคิดเกี่ยวกับสังคม เป็นแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับสังคมของประเทศโดยรวม ซึ่งแยกออกเป็นประเด็นต่าง ๆ คือ

1.1 กติกาของสังคม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ กฎหมาย ระเบียบ กติกา ศีลธรรม และข้อบังคับต่าง ๆ ของสังคม หมายถึงการละเมิดหรือการไร้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ จะมีผลต่อสวัสดิภาพและความปลอดภัยของสังคมโดยรวม รวมทั้งความถดถอยทางศีลธรรมอันเนื่องมาจากการที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลง หรือการที่กติกาเดิมของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงและถูกลดความสำคัญลงไป ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสังคมในด้านลบเป็นส่วนใหญ่ โดยมีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมในด้านต่าง ๆ กล่าวโดยสรุป กติกาของสังคมหมายถึง สิ่งที่ทำให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย ดำเนินไปอย่างราบรื่น การละเมิดกติกาของสังคมไม่ว่าด้วยใคร หรือวิธีการใดก็ตาม

จะส่งผลให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลง เพราะการละเมิดกติกาของสังคม เป็นปัญหาทางสังคมประการหนึ่ง

1.2 สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ หมายถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ปัญหาความตกต่ำทางเศรษฐกิจ รวมถึงความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจโดยรวม สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจหรือปัญหาทางเศรษฐกิจ เป็นเรื่องพื้นฐานทางสังคมและมีความสำคัญในแง่ของการดำรงชีวิตของคนในสังคม รวมทั้งการที่สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจของสังคมโดยรวมมีการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากปัจจัยภายนอกระบบสังคม เช่น สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจของโลกมีการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศ เป็นต้น

1.3 ความมั่นคงของสังคมโดยรวม เป็นแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยพื้นฐานทั่วไปที่สังคมพึงมี พึงได้รับจากการอยู่ร่วมกัน ตลอดจนปัจจัยจากภายนอกที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคม แนวความคิดนี้ ยังรวมถึงสวัสดิภาพที่ได้รับจากสวัสดิการต่าง ๆ ทางสังคมด้วย

2 แนวความคิดเกี่ยวกับรัฐ เป็นแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรัฐ ซึ่งแยกเป็น

2.1 แนวความคิดที่เกี่ยวกับระบบการเมือง (Political System) หมายถึงแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ บทบาท การดำเนินงาน ของสถาบันและองค์กรต่าง ๆ ภายใต้ระบบการเมืองในขณะนั้น รวมทั้งแนวความคิดที่มีต่อบทบาทและการดำเนินงานขององค์กรต่าง ๆ ภายใต้ระบบการเมือง ซึ่งเป็นระบบย่อย (Sub - System) ของระบบใหญ่ ซึ่งแยกเป็น

2.1.1 ระบบราชการและข้าราชการ หมายถึงแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ บทบาท การดำเนินงาน อิทธิพลและกลไก ฯลฯ ของระบบราชการและข้าราชการภายใต้ระบบการเมืองว่าเป็นเช่นไร และมีการวิพากษ์วิจารณ์ระบบราชการและข้าราชการมาน้อยเพียงใด และปัญหาของระบบราชการปัญหาใดที่เป็นปัญหาหลักและปัญหารองที่ได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษ รวมทั้งการใช้อำนาจเกินขอบเขตที่มี หรือการใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ยุติธรรม เป็นต้น

2.1.2 ระบบรัฐสภา หมายถึงแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานและบทบาทของรัฐสภาว่าเป็นเช่นไร ถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับหรือไม่ประการใด และบทบาทของสภาผู้แทนราษฎรว่าจะมีผลกระทบอย่างไรในแง่ของการออกกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ทางสังคม รวมตลอดถึงพฤติกรรมและบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในทางการเมืองด้วยว่าทำหน้าที่ในทางการเมืองเหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ที่ตนมีและเกินเลยหรือไม่

2.1.3 ระบบพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง หมายถึงแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของพรรคการเมือง ตลอดจนบทบาทอันโดดเด่นของพรรคการเมืองที่มีต่อระบบการเมือง ในขณะที่นั้นว่าเป็นเช่นไรและอย่างไร และพรรคการเมืองได้ทำหน้าที่ของตนเหมาะสมกับกฎ ระเบียบ อำนาจที่ตนมีหรือไม่อย่างไร รวมถึงอิทธิพลของพรรคการเมืองในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ตลอดจนบทบาทของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งว่าเป็นเช่นไร มีลักษณะอย่างไร

2.2 แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับระบอบ (Regime) หมายถึงลักษณะทางการเมืองซึ่งมีลักษณะผสมและผันแปร ระหว่างรูปแบบที่เป็นทางการ กับเนื้อหาตามที่เป็นจริง แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับระบอบจะหมายถึงสิ่งใด ๆ ก็ตามที่มีผลกระทบต่อระบอบการปกครองในขณะนั้น รวมตลอดถึงปัญหาความไม่เข้าใจในระบอบการปกครอง ตลอดจนช่องว่างบางประการของระบอบที่เปิดโอกาสให้มีการฉกฉวยผลประโยชน์จากระบอบการปกครอง รวมทั้งปัญหาที่เกี่ยวกับความชอบธรรมของระบอบ โดยสรุป แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับระบอบ เป็นแนวความคิดที่ทุกอย่างที่มีผลกระทบต่อระบอบที่ดำรงอยู่ ณ เวลานั้น และในขณะเดียวกันก็หมายถึงตัวระบอบเองว่าจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมอย่างไรด้วย รวมทั้งแนวความคิดที่เกี่ยวกับความมั่นคงและผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของระบอบ

2.3 แนวความคิดที่เกี่ยวกับรัฐบาล (Government) หมายถึงแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของรัฐบาลในแต่ละช่วงว่ามีบทบาทและมีการดำเนินงานอย่างไร และการกำหนดนโยบายในการบริหารประเทศของรัฐบาลส่งผลกระทบต่ออย่างไร ตลอดจนการใช้อำนาจของรัฐบาลว่าเป็นเช่นใด เกินขอบเขตหรือไม่ อย่างไร ฯลฯ การแก้ปัญหาของรัฐบาลต่อประเด็นต่าง ๆ มีประสิทธิภาพและตรงจุดหรือไม่ ตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเสถียรภาพของรัฐบาลมีมากน้อยเพียงใด ฯลฯ

2.4 แนวความคิดที่เกี่ยวกับผู้นำทางการเมือง (Political Leadership) เป็นแนวความคิดที่เกี่ยวกับพฤติกรรม บทบาทของผู้นำทางการเมืองว่าเป็นเช่นใด และอย่างไร ตลอดจนปัญหาและการแก้ปัญหาของผู้นำทางการเมืองต่อประเด็นต่าง ๆ ว่ามีลักษณะเช่นใด

และส่งผลกระทบอย่างไร ผู้นำในที่นี้หมายถึงผู้ที่อยู่ในระดับสูง หรือเป็นผู้ที่บทบาทนำในการบริหาร หรือเป็นผู้นำในด้านนโยบายต่าง ๆ ที่สามารถนำสังคมหรือประเทศไปสู่ทิศทางต่าง ๆ ได้ รวมทั้งผู้นำของกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองด้วย

3 แนวความคิดว่าด้วยสัมพันธภาพระหว่างรัฐกับสังคม หมายถึงแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธะระหว่างสองสิ่ง คือ รัฐและสังคม ว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในทางใดบ้าง แยกเป็น

3.1 สัมพันธภาพในด้านการมีส่วนร่วม เป็นความต้องการที่จะเข้ามามีบทบาทของสังคมต่อรัฐในด้านต่าง ๆ เช่น ในด้านการเรียกร้อง การกำหนดนโยบาย และอื่น ๆ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ของกลุ่มต่าง ๆ หรือบุคคลต่าง ๆ ในสังคม สัมพันธภาพในด้านการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นโดย การที่ระบอบการเมืองมีการเปลี่ยนแปลง เสรีภาพทางการเมืองมีมากขึ้น จึงก่อให้เกิดความต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น รวมถึงความต้องการของรัฐที่ต้องการจะเข้าไปมีบทบาท มีส่วนร่วมต่อกิจกรรมของสังคมบางประการด้วย

3.2 สัมพันธภาพในด้านการใช้อำนาจ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความถูกต้องและความ เป็นธรรมในการใช้อำนาจของรัฐที่มีต่อสังคม และของสังคมที่มีต่อรัฐ ตลอดจนการใช้อำนาจของรัฐที่เกินขอบเขตที่มี ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อรัฐแต่เพียงข้างเดียว และความเหลื่อมล้ำต่ำสูงอันเนื่องมาจากการใช้อำนาจของรัฐอย่างไม่ทั่วถึงและไม่เป็นธรรม หรือการใช้อำนาจของสังคมในการบีบบังคับการดำเนินงานของรัฐบางประการด้วย ทั้งนี้เป็นประเด็นปัญหาด้านความชอบธรรมทางการเมืองของตัวระบบ, ระบอบ, และรัฐบาล ซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก

3.3 สัมพันธภาพในด้านการประสานประโยชน์ เป็นสัมพันธภาพของรัฐที่มีต่อสังคม และของสังคมที่มีต่อรัฐ ในด้านความร่วมมือ การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย การประสานประโยชน์จะเกิดขึ้นจากความเต็มใจหรือความจำเป็นที่ต้องประสานประโยชน์กันเพื่อกำจัดหรือเพื่อป้องกันบางสิ่งที่เป็นภัยต่อประเทศโดยรวม สัมพันธภาพระหว่างสังคมและรัฐในแง่ของการประสานประโยชน์นี้ เป็นแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือกันระหว่างรัฐและสังคมเพื่อปกป้องคุ้มครองระบบให้อยู่รอดต่อไป

3.4 สัมพันธภาพในด้านความขัดแย้ง เป็นสัมพันธภาพระหว่างสังคมและรัฐในแง่ของความขัดแย้งต่อกติกา หรือต่อนโยบายของรัฐ หรือความคิดเห็นที่แตกต่างหรือตรงกันข้ามระหว่างสังคมและรัฐ หรือความขัดแย้งต่อพฤติกรรมของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือความขัดแย้งอันเนื่องมาจาก

ประเด็นปัญหาใดที่ก่อให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกันระหว่างสังคมและรัฐ

4 แนวความคิดที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ทั่วไป เป็นแนวความคิดที่ไม่มีประเด็นทางการเมือง สืบเนื่องมาจาก บางช่วงเวลาไม่มีประเด็นใดที่มีความสำคัญทางการเมืองเลย หรือเป็นแนวความคิดส่วนตัวที่แทรกขึ้นมา ซึ่งนักเขียนการ์ตูนเห็นว่าน่าจะหยิบยกขึ้นมาเสนอ เป็นแนวความคิดทั่วไปในชีวิตประจำวัน ไม่มีสาระสำคัญทางการเมือง หรือเป็นแนวความคิดที่สร้างสรรค์สังคม การเตือนให้เห็นถึงภัยอันตรายต่าง ๆ เช่น ภัยจากโรคระบาดต่าง ๆ และการป้องกัน ฯลฯ เป็นเพียงความคิดเห็นที่มีต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเท่านั้น โดยที่ไม่มีประเด็นสำคัญทางการเมืองและมิได้มุ่งเน้นการวิจารณ์การเมือง

หลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์ภาพการ์ตูน

จากหลักเกณฑ์ที่ว่า การ์ตูนการเมืองคือภาพสะท้อนของเหตุการณ์ทางการเมือง ดังนั้นในการวิเคราะห์ภาพการ์ตูนแต่ละภาพ จะยึดถือเนื้อหาของข่าวที่บรรยายไว้ในภาพเป็นสำคัญ และรองลงมาก็คือ ภาพการ์ตูนที่เป็นสื่อในการเสนอเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ โดยการโยงกับข่าวหรือเหตุการณ์ทางการเมืองและสังคมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย